

Szabadsíelők.

Beszámoló egy posztmodern sport körül szerveződött közösségről

A szabadsíelés egyike az új alternatív szabadidősportoknak, amelyeknek Magyarországon is folyamatosan növekszik a népszerűsége. Ebben a tanulmányban kirándulást teszünk a magyar szabadsíelők világába, melynek során megpróbáljuk meghatározni a sportolás legfontosabb körülményeit és a sport legfőbb vonzástényezőit. Megvizsgáljuk, milyen kapcsolat fűzi az új sportot a hagyományos síeléshez. Megnézzük, hogyan épül fel a szabadsíelők közössége, mi jellemzi a tagok társadalmi háttérét, értékrendjét és viselkedését, majd áttekintjük, hogy mely eszközök segítségével fejezik ki az identitásukat, amely a polgári értékekkel szembeni ellenállásban gyökerezik.

A síelésről röviden

Ha a mai modern társadalmakban síelésről beszélünk, mindenki automatikusan a sípályákon történő sportolásra gondol. Pedig a sport lényegét tekintve nem feltétlenül kötődik a kezelt pályákhoz vagy a síliftekhez. A síelés eredeti formájában független volt a modern síüdülhelyek jól kiépített felszereléseitől. Az első síelők nagy, hófedte síkságokon csúsztak, és természetesen dombokról siklottak le sítalpaikon. Részint ezt a szemléletet (vagyis a természetközelséget és a mesterséges elemek elutasítását) viszi tovább a szabadsíelés mai gyakorlata.

A szabadsíelésen (angol elnevezéssel *freeride* síelés) a mesterséges sípályákon kívüli lesiklást értjük. Ha a „*freeride*” kifejezést tágabb értelemben használjuk, az alkalmazott eszköztől is elvonatkoztathatunk, vagyis ebben az értelemben mindegy, hogy a sportolás eszköze sí, hódeszka vagy valamilyen egyéb sportfelszerelés. Tekintve, hogy a síelés kialakulásakor még nem léteztek mesterséges pályák, könnyen belátható, hogy a szabadsíelés a síelés legősibb formája. Csak a modern kor vívmánya, hogy a sísport összeforrt a kiépített sípályák világával. A modern síelés közel egy évszázados története, a sport egyre szervezettebb, intézményesített világa, illetve a túlzásúfolt sípályák azonban újra kitermelték azt az irányzatot, amelynek képviselői a pályákon túli terepre tekintenek. A szabadsíelés a múlt század második felében, a fejlett országok társadalmának szélesebb rétegeiben jellemzően az 1980-as évektől kezdett újra divatba jönni. Elmondhatjuk, hogy a síelésnek ez a sajátos irányzata a legutóbbi évtizedekben új reneszánszát éli a fejlett világ országaiban.

Közismert tény, hogy a síelés az egyik legrégebbi sport, kezdetleges formáit is beleértve csaknem egyidős az emberiséggel. Bizonyos kultúrákban több ezer éves múltra tekint vissza. Találtak olyan barlangrajzokat, amelyek körülbelül négyezer évesek (Rødøy-sziget, Norvégia), és sítalpakon közlekedő vadászokat ábrázolnak (Kemmler 2009).

A sielést az utóbbi időben kifejlődött téli szabadidősportokkal, például a hódeszkázással ellentétben a hófedte terepen történő mozgás és szállítás szükségessége hívta életre (Heino 2000), hiszen bizonyos éghajlati övekben sítalpak híján a mozgás szinte egyáltalán nem lehetséges az év nagy részében vagy akár egészében. Kezdetben egyáltalán nem mint sportról, hanem mint a túléléshez szükséges racionális közlekedési eszközzel/módszerről beszélhetünk róla. Kezdeti formáiban nem is a hegyekhez, hanem a kiterjedt északi síkságokhoz kapcsolódott.

A hegyvidéki sielés (vagy alpesi sízés) a 19. században jelent meg először, amikor az első hegymászók kezdték az alpesi csúcsokat meghódítani. A meghódított csúcsokról történő lejutáshoz az északi sízés ihletésére gyakran sítalpakat használtak. A sí ebben az időszakban az alpinisták szűk rétegének „sportja” volt (Outdoor magazin, 2008. február). Döntő körülmény, hogy a sí közlekedési eszközből szépen lassan sporteszközzé fejlődött. Már a 20. század legelején megkezdődött a sísport terjedése. A század első felében megkezdtek az alpesi pályák kiépítését (az első pályát 1904-ben Albertsben építették meg), amelyek megnyitották az utat a sport népszerűsítése előtt. A sielés a széles néprétegek sportjaként és szórakozásaként az alpesi országokban az 1950-es évektől kezdett egyre nagyobb körben elterjedni. A sísport terepe a sípálya volt. A pályák kialakítása, a pályákon alkalmazott felszerelések és technikai újítások mind a kényelmes, biztonságos sielést szolgálták. Ez a két szempont tette lehetővé a sport gyors fejlődését és népszerűsítését. A kezelt sípályák használatához nem volt szükség olyan szintű sítudásra, mint a szabadsielés esetében, amely megköveteli, hogy az egyén szabadideje tetemes részét a sportolásra áldozza. Ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy a sísport népszerűsége tovább növekedjen, és a sielés lényegét tekintve teljes mértékben összeforrjon a mesterséges terepen, ellenőrzött körülmények között folytatott sportolással.

Sielés, extrém sielés, hódeszkázás és „freeride”

Az utóbbi száz év vívmánya, hogy a sielés közlekedési eszközből sporttá és szórakozássá fejlődött. Mindeközben technikai értelemben is nagyon sokat változott. A század derekán indult el az a folyamat, melynek során megkezdtek a sport fizikai határainak kiszélesítését. A fejlődést az a szándék inspirálta, hogy igyekeztek a sielés gyakorlatát egyre különlegesebb terepeken meghonosítani. Néhány megszállott sportoló mind meredekebb hegyoldalak besielésére vállalkozott. Az új irányzatot, amely a sielés fizikai határait kereste, az 1970-es évektől kezdve „extrém sielésnek” nevezték.

Az extrém sielés egyik korai úttörője a svájci Sylvian Saudan volt, aki 1967-ben illetve 1968-ban több meredek kuloárban is lesielt a francia Alpokban. Saudan volt az, aki elsőként sielt le 55 fokot meghaladó meredekségű lejtőkön, amit korábban gyakorlatilag elképzelhetetlennek tartottak. Kimagasló teljesítményével egyszeriben olyan falakat döntött le, amelyek útját állták a sport szemléletbeli fejlődésének. Kiderült, hogy a meredek, sziklás hegycsúcsok nem jelentenek leküzdhetetlen akadályt a sport előtt. A hegy sítalpakon is meghódítható. Az alpesi régió lett a színtere annak a folyamatos fejlődésnek, amely a sielés technikájában a század második felében meg-

kezdődött. Saudan, Cachat-Rosset, Vallençant és társaik mind magasabbra helyezték a mércét: egyre nagyobb hegycsúcsokat és egyre meredekebb kuloárokat hódítottak meg: a francia Alpok kihívásai után az Andok (lesíelés a Huascaran csúcsról Peruban, 1971) következtek. 1982-ben újabb hihetetlen esemény történt: Saudan lesíelt az első nyolcezer méteres csúcsról (Hidden Peak) Pakisztánban. Úgy tűnt, nincs olyan hegy, amely a síelés fejlődésének határt szabhat.

E maroknyi sportoló hihetetlen teljesítménye egyszeriben felkeltette a közvélemény érdeklődését. Az új kísérletekről rendszeresen tudósított a média, a róluk szóló cikkek pedig az újságok címlapjára kerültek (Vermeir–Reynier 2007). Az 1980-as évekre bevett gyakorlattá vált, hogy az újabb és újabb „rekordkísérletek” publicitást kaptak, illetve megpróbálta ezeket az eseményeket a kereskedelmi média a saját céljaira felhasználni. Bár a hírek nyomán az extrém síelés világa kicsit közelebb került az emberekhez a nyugati országokban, mégis maga a gyakorlat még hosszú évekig elérhetetlen maradt a síelők és hódeszkások többsége számára. Az extrém síelés a hegymászók és professzionális síelők maroknyi csapatának sportja maradt, amely állapot lényegében az 1990-es évekig fennmaradt.

Elsősorban az 1990-es évek folyamán bekövetkezett robbanásszerű fejlődés nyitotta meg a síelés e különös irányzatában rejlő lehetőségeket a fejlett országok társadalma előtt. A legnagyobb áttörést kétségkívül a hódeszka (*snowboard*) megjelenése okozta. Az első hódeszkát 1977-ben készítették az Egyesült Államokban, és 1982–1983 telén érkezett meg Európába, Franciaországba (Drouet–Keimbou 2005). A hódeszkások új szemléletet hoztak magukkal a lesikláshoz kapcsolódó sportágakban. Az első hódeszkások, akik jórészt a kaliforniai szörfösök és gördeszkások közül kerültek ki, *eleve* nem érezték korlátokat a sportolás helyszíne tekintetében. Bár a síliftek használata a síüdülőkhöz kötötte őket, a lecsúszások alkalmával azonnal birtokba vették a pályákon kívüli területeket. Ha a síelés és a hegymászás néhány magányos úttörőjétől eltekintünk, akkor azt láthatjuk, hogy a hódeszkások voltak azok, akik elsőként mutatták meg: a pályákon kívül is lehet csúszni, sőt az „off-piste” lesiklás megfelelő sítudás mellett különleges élménnyel kecsegtet.

A szabadsíelés elterjedésében és népszerűvé válásában a hódeszka megjelenését követő második lökést a síelés 1980-as évek végén bekövetkezett technikai megújítása jelentette. Az évtized végére úgy tűnt, a sípiac telítődött. A sílécek és kiegészítő termékek eladása drasztikusan csökkent. A gyártók egyre inkább a nagyobb jövedelemmel kecsegtető hódeszkákra helyezték a hangsúlyt. A sí világa mintegy mozdulatlanságba dermedt. Ez együtt járt a síelésről mint sportról és a résztvevőkről alkotott társadalmi kép megmerevedésével. Ezt a sporttevékenységet az átlagember mindig is elitista szabadidős sportnak tekintette, amely elsősorban a felső középosztály szórakozása. A síelők önkifejezése és a síelés etikettje, amely a hozzá kapcsolódó viselkedéskódexszel együtt részben a síelő egyénnek a társadalomtól való megkülönböztetését és ennek kifejezését szolgálta, tovább erősítette ezt a képet. A síelés unalmas, a középkorúak és az idősebb korosztály sportjává vált, amely, úgy tűnt, képtelen a megújulásra, és már nem elég vonzó a fiatalok számára. Technikai értelemben a hosszú párhuzamos lécek egyeduralma volt a jellemző ebben az időszakban, amely kitűnően alkalmas volt a kezelt pályákon való lesiklásra, de egyáltalán nem segítette a pályákon kívül, mély hóban, illetve nehéz firnhavas terepen a sportolást.

Az évtized végén, az 1990-es évek legelején azonban robbanásszerű fejlődés ment végbe a síléc piacán. Megszületett a kanyarsí (*carving* léc), amely forradalmasította a síelés technikáját, és egyben új dinamizmust kölcsönzött a lesiklásnak. A síléc új formavilága megkönnyítette a lesiklás központi elemének, a fordulónak a kivitelezését. Az új lécek szinte „maguktól megfordultak” korábbi társaikhoz képest. Ez egyrészt kitárta a kaput azok előtt, akik idejük kisebb részét tudták erre a sportra áldozni, és nem sikerült elegendő tapasztalatot és tudást szerezniük, amely egyébként szükséges lenne a pályán kívüli síeléshez, másrészt a nagyközönség számára is megkönnyítette a természetes körülmények között folyó sportolást. A kanyarsí által meghonosított új mozgásforma jelentősen közel került a hódeszkázás mozgásdinamikájához. A síelés is átvette a szörfözésből jól ismert hullámmozgást, amely – nem mellékesen – a szabadsághoz kapcsolódó életérzés egyik fontos szimbóluma.

Az újonnan kifejlesztett símodellek és a hódeszka használata feloldotta a korábban meghatározónak vélt korlátokat. Az új sporteszközök meghonosították az „*all mountain, all terrain*”-szemléletet, amely arra utalt, hogy a lesiklás gyakorlatilag bármilyen terepen lehetséges. A mély hóban történő csúszás különleges érzést nyújt, a sziklák és leszakadások pedig újfajta dinamizmust kölcsönöznek a sportolásnak. A korábban elitistának tekintett és a társadalom percepciójában a kizárást, az önelhatárolást szolgáló téli sportok újra önmagukért lettek érdekesekek: a szabadsíelés a mozgásforma és az életérzés tekintetében is új távlatokat nyitott meg. Az új gyakorlatot leíró „*freeride*” elnevezés az 1970-es években készült egyik szörfös kultuszfilm rendezőjének találmánya. A „*freeride*”-szemlélet a szörfösök világából eredt, de mára a síelésen kívül több sportágat is meghódított (például hegyi kerékpározás). Nem tekinthető mellékes körülménynek, hogy az új szemléletű lesiklás az ellenállást kifejező szubkultúrák és stílusirányzatok vonzáskörébe került. A szabadsíelés, illetve a hódeszkázás a szörfözéshez és a gördeszkázáshoz hasonlóan szoros kapcsolatot alakított ki a punk, majd később a grunge szubkultúrával (Humphreys 1997). A szabad, korlátoktól mentes csúszás, különös tekintettel a hódeszkára, az 1990-es évek ellenálló nemzedéke, a „*Generation X*” egyik szimbóluma lett.

Az 1990-es évek elejétől–közepétől gyorsan terjedt a szabadsíelés szemlélete. A pályán kívüli síelés a fiatalok egész korosztályának szórakozásává vált bizonyos országokban (elsősorban az Egyesült Államokat, Kanadát, Új-Zélandot, illetve Európában Franciaországot és az Alpok országait emelhetjük ki). Az új sport népszerűsítésében a professzionális szabadsíelők is nagy szerepet játszottak. Franciaországban Dominique Perret, Amerikában Scot Schmidt, illetve Glen Plake voltak az új sportirányzat legfontosabb képviselői, akik egész társadalmi rétegek, illetve korosztályok példaképeivé váltak. A punk taréjra emlékeztető irokéz hajviseletéről ismert Glen Plake már filmekben népszerűsítette az új gyakorlatot. Két filmje, a *Maltes Flaming Go* és *The Blizzard of Has* gyorsan körbejárta az új szubkultúra csoportjait, és a nyugati társadalmakban széles körű ismertségre tett szert. Bár az idősebb korosztály egyelőre kevésbé volt fogékony a lesiklás újfajta szemlélete iránt, a *freeride* futótűzként terjedt a fiatalok körében (Loret 1996).

A tanulmány célja és a kutatás forrásai

A síelés kialakulásáról és fejlődéséről írt bevezetőt fontosnak tartom abból a szempontból, hogy a szabadsíelést tágabb környezetében elhelyezhessük. A bevezető után most szeretnék rátérni arra, hogy mi a célja ennek a tanulmánynak, és milyen forrásokat használtam fel kutatásom során.

A tanulmány elsősorban a magyarországi szabadsíelő-közösség bemutatását célozza meg, illetve azt igyekeztem jellemezni, hogy a szabadsíelők milyen helyet foglalnak el a magyar síelők körében, és miként viszonyulnak a síelés tágabban értelmezett világához. A bemutatás során részben a kulturális antropológia megközelítésének szemléletét alkalmazom. Ebben a tanulmányban nem tűztem ki célként a résztvevők motivációinak vizsgálatát, és az úgynevezett extrém vagy akciósportokra jellemző megfigyelt tényezők (például a magas kockázatvállalási hajlandóság) okait sem kívánom boncolgatni, mert úgy vélem, hogy ezek a szempontok túlmutatnak egy leíró tanulmány keretein. Egyetlen szándékom az, hogy hiteles képet rajzoljak a közösségről, amiben kiemelt szerephez jut az önkifejezés eszközeinek bemutatása, különös tekintettel az öltözködésre, a viselkedésre és a nyelvhasználatra. Fontosnak tartom annak bemutatását, hogy milyen a szabadsíelők kapcsolata a „normál”-síelőkkel, illetve hogy miként konstruálják meg magukat e szabadidős sportirányzat képviselői a többi síelővel szemben.

A tanulmány megírása során lényegében kétféle forrásra támaszkodtam. Az első kört a nemzetközi szakirodalom feldolgozása jelentette. A magyar nyelvű munkák ebben a témában egyelőre teljes mértékben hiányoznak. A nemzetközi irodalom is meglehetősen szűkre szabott, elsősorban amerikai és francia szerzők tanulmányait olvastam, illetve angol nyelvű sportszociológiai folyóiratok cikkeiből merítettem. Kiemelt figyelmet szenteltem Drouet és Keimbou kutatásának, akik hasonló szempontok szerint mérték fel a francia Alpokban található szabadsíelő-közösséget. A francia szerzőpáros kulturális antropológiai ihletésű cikkében igyekezett megállapítani azokat a fő jellemzőket, amelyeket különösen meghatározónak véltek a csoport működése és viselkedése tekintetében. Kérdőíves felmérésükben a csoport tagjainak társadalmi-kulturális hátterét igyekeztek minél pontosabban körvonalazni.

A jelen tanulmány másik forrása egy saját terepmunka jellegű kutatás volt, amelyet 2009 februárjában a francia Puy St. Vincent síterepen folytattam. A kutatást nagyrészt a már említett francia felmérés inspirálta. Kutatásom alanyai magyar szabadsíelők voltak, akik a Naturelle Extreme Sport Club szervezésében utaztak Franciaországba abból a célból, hogy ott egy hetet – nagyrészt pályán kívül – síeljenek. A Naturelle Extreme Sport Club egy budapesti társaság, amely 2009-ben immár negyedik éve rendezte meg a Naturelle Freeride Tour nevezetű programját, amely évről évre egyre nagyobb népszerűségnek örvend. Ez a program, amelyet minden év január végén, illetve február legelején (közvetlenül a francia síszünet előtt) a francia Alpok magas csúcsai között rendeznek meg, ideális feltételeket biztosít a pályán kívüli síeléshez. A program csúcspontja egy „freeride”-verseny, amelyet sí és snowboard, illetve férfi és női kategóriában, francia bírók elnöklete mellett és néhány helyi francia induló részvételével rendeznek meg. A verseny terepét a pályán kívül, egy meglehetősen meredek és sziklás terepen jelölik ki. Ezen a versenyen, amely kétségkívül nagy népszerűségnek örvend a szabad-

síelőkhöz közelebb, a néhány eurós nevezési díj megfizetésével bárki indulhat. Joggal számíthattam arra, hogy a sítúra és főképpen a verseny résztvevői a magyarországi szabadsíelőkhöz többé-kevésbé reprezentatív sokaságát alkotják.

A terepmunka során két külön módszert alkalmaztam. Az egyik kitüntetett módszerem, amelyet ebben a helyzetben a leginkább célravezetőnek tartottam, a külső megfigyeléshez kapcsolódott. Azt a stratégiát követtem, hogy a verseny napjáig nem fedtem fel a kiléteimet: vagyis én is csak egy síelő voltam a túra résztvevői közül. Kérésre a szervezők egy ötfős apartmanba helyeztek el, ahol sikerült a helyben kialakuló közösségbe azonnal beilleszkednem, és így a szálláson eltöltött időt is felhasználhattam a megfigyeléseimhez. Mivel magam is régóta síelek és sítúrázom, a részvételem szemlátomást hitelesnek tűnt a többiek szemében. Minthogy az egy hét időtartam alatt a többiekkel közösen sportoltam, azonnal kitárultak előttem azok az ajtók, amelyek egy külső kutató előtt esetleg zárva maradtak volna. A közös sportolás közben nagyon sokat beszélgettünk, félig strukturált interjúkat folytattam a résztvevőkkel anélkül, hogy mindeközben beavattam volna céljaimba a társaságot.

A terepmunka második részét egy kérdőíves kutatás jelentette, amelyet a verseny napján töltöttem ki a célvonalba beérkezett versenyzőkkel. A kérdésekkel a résztvevők társadalmi hátterét igyekeztem felmérni. A legfőbb szempontok részben a sportolás körülményeire, gyakoriságára, a hasonló sportot űző barátok számára, a kapcsolat jellegére vonatkoztak, emellett az életkorra, a lakhelyre, a családi állapotra, a jövedelmi körülményekre, a legmagasabb iskolai végzettségre stb. vonatkozó információkat gyűjtöttem. A verseny izgalmi és a versenyt követő oldott hangulat nagyban hozzásegített ahhoz, hogy minél több versenyzőt rábírjak a tesztek kitöltésére. Tekintve, hogy a résztvevők viselkedésére általában jellemző volt a felfokozott szabadságvágy, az öntörvényűség és a társadalmi intézmények elutasítása, ez az erőfeszítésem eleinte nem kecsegtetett túl nagy sikerrel. Az egyik szervező eleve esélytelennek látta igyekezetemet. És valóban: volt, aki kerek perccel kijelentette, hogy nem vesz részt ilyen jellegű felmérésekben. Ennek ellenére végül 48 fő (a verseny résztvevőinek mintegy fele) mégis megválaszolta a kérdéseimet.

A szabadsíelés lényege és a sport gyakorlásának legfontosabb alkotóelemei

Mielőtt részletesen kifejtem kutatásom eredményeit, érdemes röviden megvizsgálni a szabadsíelés és a modern versenysportok kapcsolatát. A szabadsíelés olyan szabadidős sporttevékenység, amely – mint a bevezetőben utaltam rá – közvetlenül az alpesi sízésből fejlődött ki. A sportok által behatárolt teret vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a síelés egyike a legrégebbi „hagyományos” sportágaknak, ezzel szemben a szabadsíelés a „posztmodern” sportok közé tartozik, amelyeket az általuk képviselt új értékek nyomán alternatív, illetve a tevékenység jellege alapján életmódsportoknak is neveznek. A kereskedelmi médiában népszerű „extrém sport” elnevezés azt fejezi ki, hogy az új sportokban a kockázatok mint értékek kiemelt szerepet kaptak (Stranger 1999; Lyng 1990). Az alternatív sportok kialakulásában a sportolással kapcsolatos értékek eltoló-

dása játszott központi szerepet. A résztvevők megkérdőjelezték azokat az értékeket és normákat, amelyek a hagyományos sportok szemléletét meghatározzák. Az 1960-as évek hippimozgalmának, majd a punk és grunge stílusirányzatoknak a befolyására mindinkább elvetették a sportolás korábbi alapelveit, így a versenyszellemet, a helyes technika kihangsúlyozásának szemléletét és a korlátok közé szorított teljesítményorientáltságot. A szörfösök, gördeszkások és hódeszkások igyekeztek felszabadítani magukat a társadalmi értékrend kötöttségei alól. Az új idealizált értékek fókuszában a szabadság, a kreativitás, a környezeti táj szépsége és a különleges mozgásformában rejlő örömök, élmények keresése, vagyis a hedonisztikus értékek állnak (Vermeir–Reynier 2007).

Az új sport képviselőit a magas kockázatvállalási hajlandóság, a felfokozott szabadságvágy és a természeti táj szeretete jellemzi. Az alternatív sportok kialakulását az új értékek közvetlenül inspirálták. Ha a kockázatvállalás oldaláról vizsgáljuk meg a kérdést, azt láthatjuk, hogy a szabadsíelést egyértelmű rokon kapcsolat fűzi az extrém síeléshez, amennyiben mindkét sport a fizikai korlátok kiszélesítését célozza. A két sportág esetében azonban másfajta kapcsolat alakult ki az egyén és a tevékenység színtere, a hegy között. Míg az extrém síelő a hegyben csupán a kockázatokat látja, addig a szabadsíelő ugyanarra a hegyre örömforrásként tekint. Az előbbi tevékenységben a kimagasló teljesítmény elérése, az utóbbiban az örömforrások kiaknázása jelenti a fő célt. Mindez képletesen kifejezve azt jelenti, hogy az extrém síelő célja a hegy meghódítása, míg a szabadsíelő szándéka az, hogy maradéktalanul megélje a hegy, a különleges terep és a hó nyújtotta örömeit. Mindkét sport gyakorlása jelentős mértékű kockázatot jelent, és a sporttevékenység központi eleme a kockázatok megfelelő kezelése. A fő élményforrás abból a törekvésből fakad, hogy a bizonytalan körülmények ellenére is megőrizzük a kontrollt (Le Breton 2000). A sikerélmény alapja az érzés, amely abból táplálkozik, hogy az ember uralni képes mostoha környezetét. Nincs örömezzet kockázatok nélkül, de az öröm a helyes stratégia megválasztásából fakad, amely arra irányul, hogy az ember a lesiklás során elkerülje a kockázatok következményeit (Drouet–Keimbou 2005). A sport mozgatórugóiról szólva Kristan Kremer profi extrém síelő így fogalmaz: „Vannak, akik életükben megélik a sikerélményt, és vannak, akik az életüket használják fel arra, hogy a sikerélményt megélhessék.” (Kremer 2003:374.) Vagyis: ha a hétköznapi lét nem tartalmaz elegendő kihívást, akkor ezt a kihívást az egyénnek saját magának kell élete egy másik szegmensében megtalálnia. A kihívásokra és az átélhető sikerélményre az egyik legjobb terepet az extrém sportok, többek között a pályán kívüli lesiklás kínálják.

A kockázatvállalás a szabadsíelésben tudatos választás. Az egyén megbecsüli technikai szintjét és fizikai kondícióját, valamint folyamatosan értékeli az előtte álló fizikai akadályok, nehézségek fokát. A sítúra egyik résztvevője így fogalmazott: „Én gyerekkorom óta sok sportot kipróbáltam. Síelek, hódeszkázom, siklóernyőzőm. Minden csontom ép, még nem volt komoly balesetem. Persze tudom, hogy egy ilyen baleset bármikor bekövetkezhet. A veszélyt megfelelően mérlegelni, a kockázatokat pedig kezelni kell. Ez a sport lényegében egy játék. Játék a veszéllyel. Lehet, hogy sok ember furcsállja, de ez nekem nagyon jó érzést okoz.” (M., 28 éves férfi, siklóernyő-oktató.) Ez a nyilatkozat is megmutatja, hogy nem a kockázat jelenti önmagában a sport célját, de ettől még a veszély szerepe egyáltalán nem marginális. „Én azért kezdtem el terepen

sielni, mert meg akartam élni a saját félelmemet. Úrrá lenni egy félelmed felett csodálatos érzés, amely kivezet a hétköznapok egyhangúságából. A síelés nekem valójában másodlagos. A kockázatok jelentik a legfőbb vonzerőt.” (M., 27 éves férfi, képzőművész.) A veszély vállalása a hedonista életstílusból következik, amely folyamatosan arra sarkallja az egyént, hogy újra és újra felülmúlja önmagát (Drouet–Keimou 2005). A kockázatoktól való félelem pozitív és negatív, ijesztő és hívogató is egyben.

A szabadsíelő nyilvánvaló motivációja a szabadság megélése. Ezzel elérkeztünk a szabadsíelés második fontos összetevőjéhez. A szabadságba nem férnek bele a sípályák jelentette mesterséges korlátok. A sport képviselői úgy vélik, hogy a sípályák olyan steril körülményeket jelentenek, amelyek egyfelől gátat szabnak az egyén fejlődésének, másrésztől jelentősen behatárolják a sport által kínált élményeket. A sípályák vendégei körében ráadásul nem alakul ki az a fajta felelősségérzet sem, amelyet létfontosságúnak tekintenek a pályán kívüli síelés esetében. A mesterséges pályák jelentősen szűkítik a mozgásteret és az egyén önállóságát. A modern sípályát a biztonság érdekében a tetejétől az aljáig jelzésekkel látják el, és az egyénnek sohasem kell azon gondolkodnia, hogy milyen útvonalat válasszon, vagy hogy képes-e az előtte elterülő ismeretlen akadály (keményre fagyott, kezeletlen hó, sziklák, leszakadások stb.) besíelésére. R. (22 éves diák, férfi) így nyilatkozik a sport nyújtotta szabadságról: „A *freeride* egyet jelent a szabadsággal. Arra síelsz, amerre csak akarsz. Nincsenek korlátok. Én irtózom a kijelölt pályáktól. Minek vesszük körül magunk mesterséges korlátokkal? Ennek a sportnak csak egyetlen dolog szabhat határt: a természet és a fizika törvényei. Én semmilyen más korlátot nem ismerek el. Legfőképpen nem a társadalom részéről.” F. (36 éves férfi, multinacionális cégnél alkalmazott) így vélekedik a síelés hagyományos gyakorlatáról: „Én úgy vélem, hogy a modern síelés és a gyári futószalagmunka nem sokban különböznek egymástól. Tudom, ez viccesen hangzik, mert az egyik kényszer, a másikat pedig önszántadból csinálod, de én mégis komolyan gondolom. A kulcs az, hogy elhitetik veled, hogy amit csinálsz, különleges, vagány és merész, miközben valójában maga a dögunalom. Beszállsz a felvonóba, majd ledöngetsz azon a pályán, ahol minimális sítudással bárki megerőltetés nélkül lesíelhet. Közben meg persze eltapsolsz egy rakás pénzt, mert a sípályák környékén minden méregdrága. Lesíelsz, aztán beszállsz megint a felvonóba, és kezded előlről. Egy-két perc alatt leérsz. Követed szépen a jelzéseket. Csinálod szépen a köröket vég nélkül. Néha variálsz a pályákat, és azt hiszed, ettől majd érdekesebb lesz a dolog. Csakhogy egyik pálya pontosan ugyanolyan, mint a másik. Teljesen mindegy, hogy merre kanyarodik. Le van neked mindenhol suvickolva, nehogy bárhol valami problémába ütközzél. Sem kihívások, sem igazi élmények nincsenek ebben. Ha csak egyetlen napig ezt kéne csinálnom, én biztosan megkattanék.”

A „totális” szabadság megélése egyfajta kiutat jelent a hétköznapok világából. Az életmódsportok bizonyos értelemben menekülést jelentenek a mindennapi élet problémáiból. „Amikor szűz hóban boardozom, úgy érzem, megszűnik körülöttem a világ. Csak én létezem, a hegy és a deszka a lábamon. Minden más megszűnik. Egyetlen dolog valóságos: a pillanat, amint a deszka áthatol a hórétegen. Jobbra-balra szállnak a pihék, közben az arcomon érzem a szél duruzsolását. Abban a pillanatban úgy érzem, kitisztul a fejem, és nagyon boldog vagyok.” (A., 19 éves diák, nő.) M. (23 éves diák, férfi) szintén hódeszkás, hozzáfűzi ehhez: „Egyik haverom, aki vallásos volt, mindig

azt mondta, hogy boardozás közben megtalálja Istent. Én nem állítom ezt, mert nem vagyok vallásos. De tény, hogy a csúzás mintha kiemelne ebből a világból. Csak a board létezik, minden más egyszeriben hamisnak látszik. Azok a gondolatok, amik még előző nap is nyomasztottak, egyszeriben eltűnnek a fejedből. Ahogy bedölsz a fordulóban, a deszka úgy fut, mint kés a vajban. Úgy érzed, kiszabadultál valamiből, és most már bármire képes vagy.”

A sítúrán folytatott beszélgetéseim alapján úgy tűnt, hogy a szabadság és függetlenség iránti vágy nemcsak a sportolás közben, hanem életük egyéb szegmenseiben is fokozottan jellemző a résztvevőkre. Úgy tűnt, a szabadsíelők élete tele van olyan momentumokkal és döntéshelyzetekkel, amelyekben a szabadság iránti igény ölt testet. „Két hónapja még egy multinacionális cégnél dolgoztam. Nehezen viseltem a kötöttségeket. December végén a főnököm azt az utasítást kapta, hogy egy nagyobb leépítés keretében el kell bocsátani 43 embert a cégtől. Bementem hozzá, és önként jelentkeztem, hogy hadd legyek én az egyik a 43-ból” – meséli B. (32 éves férfi) mosolyogva. „Egy pillanatig azt hittem, hogy a főnököm leesik a székről, de végül elfogadta a kérelmemet. Kaptam egy kis végkielégítést, így jöttem el a cégtől. Aztán pár napja láttam egy hirdetést a neten, amelyben ezt a túrát reklámozták. Egy percig sem gondolkodtam. A végkielégítés összegéből fizettem be az út költségeit.” B. a kérdőív kitöltésekor még ezt is hozzáfűzi: „Milyen jó érzés volt beírni a foglalkozás rovatba, hogy munkanélküli! Hát ez a szabadság!” Arra a kérdésemre, hogy mi lesz a jövőben, ezt válaszolta: „Fogalmam sincs, mit kezdjek a jövőmmel. De ez ebben a pillanatban egyáltalán nem is foglalkoztat.”

Esetenként hajmeresztőnek éreztem azt a szabadságot és laza gondolkodást, amely a résztvevők életmódját jellemzi. Volt egy tizenéves fiatalokból álló háromfős társaság, amelynek két tagja az egy hét eltelte után is a síterepen maradt. Nélkülük indult haza az autóbusz. Útközben a harmadik srác elmesélte a döntésük körülményeit: „Ma reggel (a visszautazás napján) N. és T. úgy döntöttek, hogy maradnak még egy hetet. Azt mondták, majd felkérkednek a jövő héten egy magyar buszra, úgy jönnek haza. Van itt elég magyar rendszámú autóbusz.” „Hol fognak lakni a társaid?” – kérdeztem. „Elalszanak bárhol. A folyosón, a sítárolóban, mit tudom én. Inkább az a ciki, hogy nem nagyon van pénzük. Százharminc eurónk maradt, de ebből még ötvenet buktunk a kaucióból, mert nem takarítottuk ki eléggé az apartmant átadásakor. Volt egy számozásos kofferünk tele kajával. Csak az a gond, hogy elfelejtettük a kódot. Majd kinyitják a srácok valahogy, ha nagyon éhesek lesznek. A sibirlet nem érdekes, mert úgylis a snowparkban boardoztunk. Ahhoz pedig nem kell felvonózni.”

Az önálló életvitel, a függetlenség vagy annak illúziója hasonlóképpen kulcsfontosságú. Ez, úgy tűnik, kihat a munkára, a magánéletre és a társas kapcsolatokra is. „Eredetileg szakács vagyok, ez a mesterségem. Egy étteremben dolgoztam, ahol nekem kellett dirigálnom az ipari tanulóknak. Na, ehhez nem volt semmi kedvem. Világéletemben nehezen viseltem, ha másokat szabályoznom kellett, vagy mások engem próbáltak irányítani. Inkább kiléptem. Átmentem a kereskedelembe. Nyitottam egy kisboltot, ahol keleti holmikat, például füstölőket árulok.” (A., 38 éves férfi.) Az alkalmazkodóképességre vagy inkább annak hiányára jó példa a síterepen töltött első nap, amelynek végén kisebb összezördülésekre került sor a résztvevők között. A viták hátterében az állt, hogy a csoport tagjai rendre elvesztették egymást napközben, és nem

is tettek túl nagy erőfeszítést arra, hogy újra összetalálkozzanak. Baráti és párkapcsolatok sínylették meg ezt az incidenst. Elsősorban a csoport nőtagjai nehezményezték a többség hozzáállását. A túra résztvevői rögtön megérkezés után türelmetlenül vetették magukat a síelés/hódeszkázás élményébe. Az első nap mámoros száguldozásban telt a legtöbb ember számára. A lesiklás öröme olyan csábítónak bizonyult, hogy minimális figyelmet sem voltak képesek egymásra fordítani. Hozzájárultak ehhez a kedvező időjárási körülmények. Még az odautazás alatt elkezdett esni a hó, a frissen lehullott porhó pedig egészen ritka és különleges feltételeket teremt a sportoláshoz. A vita egyik érve így hangzott: „Ez egy *freeride*-tábor! Odakint fél méter hó esett. Itt most mindenki pattanásig feszül. Ha azt várjátok az első nap, hogy egymást tutujgassuk, vagy a csúszáson kívül bármi másra odafigyeljünk, akkor nem vagytok normálisak. Ez képtelenség! Irány a hegy, a többit felejtsetek el!”

A szabadságvágy belső igényből fakad. Úgy vélem azonban, hogy a külvilág véleménye és visszajelzései is megerősítik ezt a fajta attitűdöt. A szabadsíelők bármennyire is autonóm személyiségeknek tűnnek, viselkedésükben meghatározó szerepe van a társadalom visszajelzéseinek. Már utaltam rá, hogy a „*freeride*”-szemléletet elsőként a hódeszkások honosították meg a síterepeken. A hódeszkázást – nem minden ok nélkül – a szörfözéssel és a gördeszkázással rokonították. A sportok negatív társadalmi megítélése dacára vagy talán éppen azért már korán kirajzolódott az a kép, amelyben a hódeszkás a függetlenség és a szabad élet szimbóluma. A média ezt a képet a saját érdekében, illetve kereskedelmi szempontok mentén tovább erősítette. A hódeszkást többnyire ma is lógó gatyás hippiként ábrázolják, akinek haja kuszán lobog a szélben. A „*freeride*”-gyakorlatról készült népszerűsítő filmek ezt a szabadságot tovább hangsúlyozzák. Elképzelhető, hogy a társadalmi közvélekedésben kirajzolódott kép visszahat magukra a résztvevőkre, és sajátos módon tovább erősíti a szabadság iránti igényüket. Mindez sok esetben a függetlenség minden realitást nélkülöző, túlzott dicsőítéséhez vezethet. Bizonyos filmeket, például Warren Miller egyik alkotását (*Freeriders*) maguk a sport hódolói, illetve a téma kutatói is súlyos kritikával illették. A film kapcsán Kay és Laberge (2003) a szabadság „imperialisztikus” felfogásáról beszél. Miller olyan világot jelenít meg, amelyben a szabadsíelők kizárólag a szenvedélyeiknek hódolnak, beutazzák a világot, és közben a legcsekélyebb mértékben sem törődnek a helyi közösségekkel és a helyi emberekkel. A helyi kultúrát teljes mértékben alárendelik saját igényeiknek és kedvtelésüknek.

A harmadik tényező, amely a szabadsíelést a magas kockázatvállalási hajlandóságon és a felfokozott szabadságvágyon kívül megkülönbözteti a hagyományos téli sportok világától, az esztétika szerepének hangsúlyozása. A szépség részben magához a mozgásformához, a mozgás dinamikájához, részben pedig a természeti környezethez kapcsolódik. A mozgást akkor tekintik szépnek, ha folyamatos és kellőképpen lendületes vezetésű. Lesiklás közben ki kell használni a terep adta lehetőségeket. A mozgás attól lesz szép, hogy úgy érezzük, tökéletesen beleillik a hegyi környezetbe. Aki szépen, folyamatosan tud siklani, és közben könnyedén veszi a terep akadályait, nagy elismerésre tarthat számot. Nagyon fontos körülmény, hogy itt elsősorban nem a gyorsaságot méltatják. A versenyzők pontozása is megmutatta, hogy a folyamatosság, a szépen kivitelezett ugrások, a hegygel való „harmónia” fontosabb szempontok a pusztá sebességnél.

Az esztétika másik fontos alkotóeleme a természeti táj, amelyet a rajongásig szeretnek és tisztelnek a sport képviselői. A táj szépsége már önmagában is elegendő motivációt jelent a sportolásra. „Úgy volt, hogy egy barátnómmal együtt jövünk el erre az útra. A barátnóm az utolsó pillanatban visszamondta a túrát. Imádok boardozni, de egy pillanatra én is elgondolkodtam, mert egyedül nem szívesen utazom, pláne külföldre. Aztán láttam néhány képet Puy környékéről, láttam a hegyeket. A francia Alpok azonnal elbűvölt. Abban a pillanatban már nem volt kérdéses, hogy egyedül is eljövök.” (l., 27 éves nő, szerkesztő egy ifjúsági magazinnál.) Z. (30 éves férfi) így nyilatkozott a táj szépségéről: „A lesiklás a csodálatos tájtól lesz igazán nagyszerű. A síelés porhóban a legnagyobb élvezet. A porhó azonban nagyon ritka, különleges feltétel. Ha a terep nehezebb, a lejtő jeges, vagy a hó fagyott és töredezett, a csúszás nem okoz akkora örömet. Mégis csúszunk, mert ezeknek a hegyeknek, ezeknek a szikláknak nem lehet ellenállni. A környezet olyan szép, hogy elakad a lélegzeted. Ha azt mondod, hogy téged csak a síelés vagy a boardozás érdekel, a táj szépsége elől akkor sem menekülhetsz. Ez a sport a természettel való harmóniáról szól, akár keresed ezt a harmóniát, akár nem.”

Összefoglalva a szabadsíelőket legfőbb jellemzőit megállapíthatjuk, hogy a hedonisztikus értékek középpontba állítása, a kockázatokkal szemben tanúsított pozitív attitűd, a vállalkozó szellem, a motivációk terén pedig a szabadságvágy, az esztétika és a hegy tisztelete játssza a legfontosabb szerepet. A sporttevékenység során intenzív érzelmek szabadulnak fel, amelyek kiutat jelenthetnek a modern társadalmi lét gépies, elidegenített világából. Az érzelmek hatására az egyén néha túlzásokba esik, túlvállalja magát, és balesetet szenved. Ez valójában elkerülhetetlen. A szabadsíelőket jellemzően Descartes (1994) alábbi gondolata is lehetne: „[...] a szenvedélyek természetüket illetően jó dolgok, és nem tehetünk semmit sem azért, hogy elkerüljük esetleges szélsőséges megnyilvánulásait”. Az öröme és a „freeride” síelés szépsége a jelen pillanat intenzív megéléséből fakad, abból a felszabadító érzésből, hogy háttérbe szorul a lelkünk mélyén lakozó gyakorlati gondolkodás (Wacquant 2000).

Freeride: a síelés szubkultúrája vagy ellenkultúrája?

Az egyik központi kérdés, amelyre Drouet és Keimbo is kitér munkájában, arra irányul, hogy a szabadsíelés a síelés szubkultúrájának vagy inkább ellenkultúrájának tekinthető-e. Ennek megállapításához először is tisztáznunk kell a két fogalom közötti különbséget, majd meg kell vizsgálnunk, milyen viszony fűzi a szabadsíelőket a hagyományos síelők közösségéhez.

A szubkultúra a többségi kultúrától eltérő kultúrát jelent, míg az ellenkultúra definíció szerint az uralkodó többségi kultúrával szemben képviselt értékek, normák és szimbolikus cselekvések együttese. Ha a végletekig leegyszerűsítjük a kérdést, azt mondhatjuk, hogy a szubkultúra esetében a különbözősége, az ellenkultúra esetében pedig a szembehelyezkedés és az ellenállás van a hangsúly. Az ellenkultúra fogalma elsősorban az 1960-as, 1970-es évek mozgalmához (underground, hippimozgalom, beatnemzedék, punkok stb.) köthető, amely mozgalmak felláztak a polgári társadalom értékrendje és magatartásformái ellen. A sportok között általában a gör-

deszkázást és a szörfözést szokták ellenkultúrának tekinteni, mert ezek a sportok az értékek, viselkedés és motivációk új konfigurációját hordozzák, és erőteljesen szembeállnak a hagyományos sportmodellel (Booth 1995).

A síelésről általánosságban elmondható, hogy rekreációs célú tevékenység, amelynek elsődleges célja a pihenés és a szórakozás. Nyilvánvaló, hogy ebben az értelemben a szabadsíelés sem alkot külön kategóriát. Úgy tűnik, hogy az igazi ellentét inkább a versenyszerűen űzött síelés és a szabadidőhöz kapcsolódó téli sportok között feszül a már korábban részletesen kifejtett szemléletbeli különbözőségek alapján. A francia szerzők a szabadsíelés és a hagyományos síelés összehasonlításakor egyértelműen a szubkultúra-elmélet mellett törnek lándzsát. Úgy vélik, hogy a szabadsíelés csupán egy a szabadidős sísport halmazában szereplő sokfajta sportág közül, amely egyáltalán nem destabilizálja, csupán kiegészíti a síelés hagyományos struktúráit. A szabadsíelés szemléletének kialakulásában az identitás tekinthető a legfontosabb motiváló tényezőnek, mert az önkifejezés igénye hívta életre azt a közösséget, amely „nem a zene, az irodalom vagy a költészet útján nyilatkozik meg, hanem az önkifejezés eszközéül a sportot választja” (Drouet–Keimbou 2005).

A szubkultúra-elmélet valóban igazolhatóan látszik, de ez még nem zárja ki azt a tényt, hogy óriási ellentét feszül a síelés többségi társadalom által képviselt formái és a szabadsíelés gyakorlata között. Ezek az ellentétek a propagált értékekre, a viselkedésre, az önkifejezés szimbolikus eszközeire (öltözködésre, nyelvhasználatra) egyaránt vonatkoznak. Az önkifejezés elemeit a tanulmány további részében részletesen tárgyalom. Előtte szeretnék azonban két olyan esetet bemutatni, amely a már említett „freeride”-túrán történt, és amely a szabadsíelők és a hagyományos síelők közötti ellentétekre nyújt eklatáns példát.

Az említett túrán a szabadsíelők egy csoportja (körülbelül 10-12 fő) közös buszra utazott egy másik utazási iroda síelő vendégeivel. Útközben, főként a hazafelé vezető úton gyakorivá váltak az összezördülések a két csoport tagjai között. A nézeteltérések elsősorban abban mutatkoztak meg, hogy ki milyen filmeket szeretne nézni az utazás alatt. A többség a népszerű kortárs hollywoodi alkotásokat preferálta, amelyeket viszont a szabadsíelők csoportja mereven elutasított. Az utóbbiak elsősorban síelő, snowboardos vagy gördeszkás filmeket néztek volna, főként olyanokat, amelyekben különleges ugrásokat és trükköket mutatnak be a fiatalok. Különböző, erőszakos, de hiteles jeleneteket tartalmazó filmek (például az angol futballhuliganizmusról) és mókás rajzfilmek (például *Verdák*, amelyben autók a főszereplők) egészítették ki ezt a repertoárt. Úgy tűnt, bármilyen film jó, ami kívül esik a fősodor ízlésvilágán.

A másik példa, amelyet szeretnék megemlíteni, még erőteljesebben fejezi ki a szembenállást. Közvetlenül a visszaút előtt történt, hogy hosszú percekig nem tudtunk elindulni, mert az utasok kisebb csoportokban (két-három fős baráti társaságok, illetve párok) leszálltak a buszról, és hosszasan fényképezkedtek, háttérben az autóbuszszal, a szállodával és a tájjal. Amikor végre mindenki felszállt, váratlanul felpattant az egyik szabadsíelő srác, és így szólt: „Most mi jövünk.” Megragadta a fényképezőgépét, és leszállt a buszról. A többiek egyként követték. Odalent gondosan kiválasztották a megfelelő háttérrel, M. (28 éves) beállította a körülbelül tízfős csoportot, majd heves gesztikulációval jelezte, hogy ki merre mozduljon, hogy még tökéletesebb legyen a kép. Az alanyok lelkesen segítettek a kép beállításában. Hosszasan pózoltak, grimac-

szoltak, és követték fényképező társuk utasításait. Olyan mély irónia hatotta át a jelenetet, hogy egy rövid időre megfagyott a léghő a busz körül. Az utasok néma döbbenetben figyelték az eseményeket. A színjáték egyértelműen a polgári értékrend kigúnyolását célozta, amely a „nyaraláson” készített, semmitmondó fényképekben ölt testet. Ami ebben az esetben igazán meglepő volt, az a spontaneitás és a közösen átélt szenvedélyes reakciók együttese. A szabadsíelő, akik a két-három fős baráti társaságokat leszámítva alig ismerték egymást, egy emberként mozogtak és viselkedtek az esemény során.

A szabadsíelő társadalmi háttere

A francia szabadsíelő körében végzett első kutatások (Vigarelló 1981; Pociello 1995) alapján azt a következtetést szűrték le a témával foglalkozó kutatók, hogy a szabadsíelő általában a társadalom kulturális elitjéből kerülnek ki, vagyis olyan réteget alkotnak, amelyet a bourdieu-i elmélet szerint a kulturális tőke túlsúlya jellemez a gazdasági tőkével szemben. A kutatók úgy látták, hogy a szabadsíelés az „intellektuális elit” szórakozása, főként a középiskolai és egyetemi tanárookra, illetve a szabadfoglalkozású értelmiségiekre jellemző.

Elképzeltető, hogy ezek a megállapítások az új sport megjelenésekor és elterjedése hajnalán még helytállóak voltak. Valószínűnek látszik azonban, hogy legkésőbb az 1990-es évek folyamán fordulat következett be: az értelmiségiek mellett újabb és újabb rétegek találták meg a sportot. A szabadsíelés vonzásába került egyének ma – úgy tűnik – társadalmi, kulturális és gazdasági szempontból is heterogén réteget képviselnek. Ez a megállapítás kétségkívül igaz Franciaországra (Drouet–Keimbou 2005), de kérdőíves kutatásunk alapján, úgy tűnik, igaz lehet Magyarországra is.

Az általam végzett kérdőíves felméréssel kapcsolatban azt mindenképpen le kell szögezni, hogy a válaszadók relatíve kis száma miatt (48 fő) az eredmények óvatosan kezelendők. Ez a sokaság mindazonáltal a versenyen részt vevők több mint felét jelentette. A kérdőíves felmérés eredményeit az interjúk, félig strukturált beszélgetéseim, a sporttevékenység közben elkapott információk és megfigyeléseim is kiegészítették az összkép tekintetében.

Az eredmények alapján a magyar szabadsíelő csoportja sok szempontból meglehetősen heterogén képet mutat. Kulturális értelemben ugyan a főiskolai-egyetemi végzettséggel rendelkezők felülreprezentáltak (a teljes sokaság több mint felét képviselik), de a középfokú végzettséggel rendelkezők száma is jelentős: a csoport körülbelül egyharmada rendelkezik szakmunkás- vagy gimnáziumi legmagasabb iskolai végzettséggel. A többiek éppen most folytatják középiskolai tanulmányaikat. Ha a kulturális háttér tekintetében nem is vonhatunk le messzemenő következtetéseket, néhány kérdésben azonban egyértelmű megállapításokat fogalmazhatunk meg a kapott eredmények alapján.

Az egyik ilyen kategória az életkor. Kutatásunk alapján a sport résztvevői leginkább 25–40 évesek (körülbelül 50 százalék), illetve 20–25 év közöttiek (17 százalék). Emellett még a negyvenévesnél idősebb korosztály aránya látszik húsz százalék fölöttinek. A húsz év alattiak részvétele ebben a sportban nem igazán jellemző, aminek két na-

gyon egyszerű oka lehet: ez a korosztály még nem rendelkezik a sporthoz elegendő saját pénzeszközzel, másrészt ilyen rövid idő alatt nem lehet megszerezni azt a sítudást, amely a pályán kívüli sieléshez elengedhetetlen. Drouet és Keimbou következtéseire alapozva valószínűleg a megfelelő gyakorlat szükségességéből következik az a tény, hogy a korcsoportdecilisek között a harminc–negyven év közöttiek részvétele a leginkább jellemző. Ez az a korosztály, amely „elérte az érettségnek egy bizonyos fokát, de még fizikai állóképességük teljes skálájával rendelkeznek”. A kellő érettség a sítudás megszerzése mellett a kockázatok megfelelő értékeléséhez is elengedhetetlenül szükséges.

A sísporttal kapcsolatos komoly tapasztalatok meglétére utal az a tény is, hogy a válaszadók döntő többsége már élete nagyon korai szakaszában aktív kapcsolatba került a sporttal. A csoport egynegyede hatéves kor előtt, további körülbelül húsz százaléka pedig hat és tizenéves éves kora között ismerkedett meg a sieléssel/hódeszkázással. Nagyon valószínűnek látszik az életkor e korai szakaszában a család és a szülői minta hatása. B. (28 éves férfi) így nyilatkozik erről: „Körülbelül négy-öt éves koromban már rendszeresen jártunk csúszkálni a családdal a Hármashatár-hegy környékére. Én mindig szánkózni akartam, de az apám folyton a sielést erőltette. Aztán eltelt pár év, és már le sem lehetett állítani a sieléssel. A szánkó meg ott porosodott a padláson. Egyáltalán nem érdekelt többé, csak a sí. Tizenéves koromban megismerkedtem a boardozással. Azóta hol síelek, hol boardozom. Mindkettőt imádom. Leginkább a hangulatomtól függ, hogy reggel a deszkát vagy a síléceket veszem-e fel a lábamra”.

A másik meghatározó tényező a lakóhelyhez kapcsolódik. A szabadsíelőök körülbelül négyötöde vagy budapesti, vagy (körülbelül negyedük) vidéki városokban él. A községek és falvak együtt körülbelül tíz százalékot képviselnek. Erős a gyanú, hogy ezeknek a falvaknak nagy része Budapest agglomerációjához tartozik. Persze a lakóhely szerinti illetőséget nagyban befolyásolhatta az a tény, hogy ezt a túrát egy budapesti társaság szervezte. Másrészt a jövedelmi viszonyok miatt is valószínűsíthető, hogy a sport hódolói körében a budapestiek felülreprezentáltak.

Ha megvizsgáljuk a jövedelmi kategóriákat, azt láthatjuk, hogy a résztvevőkre elsősorban az átlag fölötti jövedelem a jellemző. Ez kétségtelenül nem okoz nagy meglepetést, hiszen a sport a ráfordított idő és pénz tekintetében is viszonylag „költségesnek” tekinthető. Így is jelentős azonban az átlagos jövedelműek aránya (a 60–150 ezer forint közötti bevallott jövedelemmel rendelkező egyének több mint 25 százalékot képviselnek). Hasonlóan fontos a 15–25 év közötti diákok kiemelése, akik még nem rendelkeznek önálló jövedelemmel, és akiknek sportolását feltételezhetően a szülők finanszírozzák. Ez a csoport a jövedelmi kategóriák tekintetében a teljes sokaság majdnem egyharmadát tette ki.

A freeride-identitás kifejezésének eszközei

Miután számba vettük azokat a körülményeket, értékeket és vonzástényezőket, amelyek mentén a szabadsíelés gyakorlata szerveződik, szeretnék rátérni azokra az eszközökre, amelyeknek segítségével a csoport tagjai a közösséghez kapcsolódó identi-

tásukat kifejezik. Ezek az eszközök részben az önkifejezést, részben pedig a „mi” és az „ők”, a szabadsíelő és a hagyományos síelő vagy éppen a többségi társadalom közötti határvonal kijelölését szolgálják. A szabadsíelő igazi közösséget alkotnak abban az értelemben, hogy olyan csoporttal állunk szemben, amelyben a tagok azonos identitással rendelkeznek, amelynek kifejezésére teljesen tudatosan a megjelenés azonos elemeit használják. Ezek a normák és kifejezőeszközök a szimbolikus ellenállásban gyökereznek.

Az identitás nemcsak a másoktól való elhatárolódásban, hanem az önkifejezés szempontjából is kulcsfontosságú. Az identitás jelentős, esetenként legjelentősebb szegmensét éppen az adott sporthoz fűződő különleges viszony adja. Ez főként a fiatalabb, tizenéves korosztályra jellemző. „Ti mivel foglalkoztok?” „Tomi freeskier, mi pedig boardozunk.” (A „freeskier” az ugrásokat végrehajtó szabadsíelő eredeti angol megfelelője.) A kérdésem az adott helyzetben egyértelműen a tanulásra vagy a munkára irányult, a válasz mégis a kedvenc sport üzésére vonatkozott.

Az identitás kifejezésének egyik legfontosabb eszköze az öltözködés, illetve a sportoláshoz használt felszerelés és az azon látható design. Az öltözködés tekintetében éles különbség érzékelhető a szabadsíelő és a többi síelő között. Tapasztalataim alapján a különbség általában két tényezőhöz kapcsolódik: az öltözködés színéhez, fazonjához, illetve ahhoz a kérdéshez, hogy a sportolók milyen melegen öltöznek fel. A hagyományos síöltözet divatos, elegáns, és sokszor rikító színekben pompázik. A szabadsíelő ezzel szemben hajlamosak sötét, pasztell- vagy drapp színű ruhákat hordani. Öltözetük nagyban hasonlít a hódeszkások viseletéhez. A hódeszkásviselet leggyakoribb színe a barna és az olívaöld, amely a tarka síruhával összehasonlítva a hagyományos sísporttal szembeni ellenállást hivatott kifejezni (Heino 2000). Míg a síelők általában szűk ruhákat hordanak, amelyek gyakorlati szempontból is a sebesség és a sebességhez köthető teljesítmény ideálját célozzák, addig a szabadsíelő ruhája egyszerű szabású és jellemzően túlméretes, amely nagyfokú mozgásszabadságot biztosít, és lehetővé teszi bonyolult ugrások és trükkök végrehajtását.

A „normál”-síelő melegen öltözködnek. A sport egyik szimbóluma a meleg egyrészese síruha. A sportolók sokszor ügyelnek arra, hogy különböző ruhadarabjaik és kellékeik színben harmonizáljanak. A síöltözet a divatos megjelenés egyik fontos eszköze. Mindez szemlátomást nem igaz a szabadsíelő öltözködésére. Az ő viseletük kevésbé egységes, sokszor különböző, egymással nem feltétlenül harmonizáló ruhadarabokból tevődik össze. A ruhák inkább célszerűségi, mintsem a divatos megjelenéshez kapcsolódó szempontokat követnek. Az átlagos szabadsíelő jellemzően alöltözöttnek tekinthető. Ez a különbség persze következhet abból a tényből is, hogy más a hagyományos és a pályán kívüli síelés energiaszükséglete. A pályán kívüli csúzás a hó minőségétől függően általában jóval intenzívebb mozgást követel meg, amelynek során fokozott energiafelhasználás történik, ami hőtermeléssel jár, így kevésbé meleg ruha szükséges.

A szabadsíelő tipikus öltözéke a póló, felette vékony szövetű, vízálló kabát, könnyű, bő nadrág, amely már nem feltétlenül vízálló. Gyakori a téli körülmények között nem túl meleg oldalzsebes nadrágok viselete. Aki vízálló vagy vízlepergető anyagú nadrágot hord, arra is jellemző, hogy vékonyan öltözik fel. A zsebeket, úgy tűnik, mindenki nagyon szereti praktikus értékük miatt. Az öltözet elmaradhatatlan – és talán

legfontosabb, szimbolikus értékű – kelléke a kötött sapka, amelyet szinte mindig, akár épületen belül is hordanak. Gyakori látvány, hogy a szabadsíelő a szálláshelyeken is pólót és kötött sapkát viselnek.

Ami igazán elképesztő, hogy ezt az utóbbi viseletet odakint is ebben a formában hordják. Úgy tűnt, különösen a hódeszkások körében „kötelező” az alulöltözöttség, amely lazaságot és nemtörődömséget sugall, szemben a síelők merev és biztonságot kereső világával.

A hazafelé úton elbeszélgettem a már említett (tizenévesekből álló) háromfős csoport harmadik tagjával. Már szó volt róla, hogy két barátja úgy döntött, tovább kint maradnak az üdülőhelyen. Megkérdeztem, ő miért döntött úgy, hogy egyedül hazajön, ahelyett hogy kint maradt volna a társaival. A választ részben sejtettem, mert úgy tűnt, G. (17 éves férfi) nincs túl jó bőrben. Beteg volt, és mint kiderült, a síközpont ügyeletes orvosi kezeltek. „Egyik nap reggelre nagyon rosszul lettem. Felment a lázam. Két napig 39 fok körül volt, a szálláson feküdtem. Egy doki azt mondta, hogy megfáztam, és a hideg miatt elpattant egy ér a gyomromban. Emiatt összeszedtem valami durva fertőzést. Előző nap egész nap a snowparkban boardoztunk. Sokat ugráltunk, gyakran estünk. A doki szerint a hasam közvetlenül érintkezett a hóval, és ezért fáztam meg.” Tény, hogy hódeszkázás közben az ember folyamatosan közvetlen kontaktusban van a hóval. Ez a hatás elkerülhetetlen, de az utóbbi betegség kétségkívül megelőzhető lett volna, ha G. melegebben öltözködik.

Az identitás kifejezésének másik eleme a viselkedésben keresendő. Az emberi viselkedés alapvetően a személyiségjegyeiktől függ, de a kollektív identitás kifejezésének igénye nagymértékben befolyásolhatja az egyének magatartását. A szabadsíelő viselkedésének egyik szemmel látható jellemzője a már említett „lazaság”, amely az élet során felvett legkülönfélébb szerepekben nyilvánul meg. Úgy tűnt, többé-kevésbé mindenki életvitelére kihatással van. Persze nehéz megítélni, hogy ez a fajta gondolkodás mennyiben őszinte, és mennyiben követ inkább egy, a közösség által elfogadott és propagált mintát. Az általam megismert egyének döntő többségénél őszinte vonásnak tűnt, úgy látszott, hogy személyiségük mélyéből fakad. A fő kérdés talán inkább arra irányul, hogy vajon a közösség tagjai a közösen űzött sport és a sport által képviselt értékek, normák hatására adoptálják a „laza” viselkedést, vagy a személyiségvonásoknak már eredendően fontos kiválasztó szerepe van, és éppen azok az emberek kerülnek kapcsolatba ezzel a sporttal, akikre mindennapi életükben is jellemző a gondatlan, szabad értékeket követő hozzáállás.

A viselkedés tekintetében is elmondható, hogy lényeges különbség éppen a szabadsíelő és az átlagos síelő között mutatkozik. Az utóbbiak szabadsíelő társaikhoz képest általában merevebb gondolkodásúak. A megszokottól eltérő viszonyokat kevésbé tűrik, hamarabb lesznek idegesek. Sokszor valóban kényszeresnek tűnik a sporthoz való hozzáállásuk. Tipikus kép a felvonó előtt toporgó és a sorban állást nehezen viselő síelő képe. Sokszor előfordul, hogy a három-négy főre kialakított felvonókat csak egy-két fő veszi igénybe, mert párok vagy baráti társaságok nem akarnak szétszakadni és külön felvonózni. A síelők egy része ilyenkor meglehetősen indulatosan reagál, és nem is mulasztja el, hogy nemtetszésének hangot adjon. Ezt a fajta ideges hozzáállást egyáltalán nem tapasztaltam a szabadsíelő körében, noha aligha lehetséges, hogy ők kevésbé szenvedélyesen állnának hozzá kedvenc sportjukhoz.

Az identitás kifejezésének utolsó fontos eleme a nyelvhasználat. A szabadsíelő nyelvhasználata (kortól függetlenül) jelentősen eltér a többségi társadalom, köztük a többi síelő alkalmazott kifejezéseitől. A sporttal kapcsolatban igen meghatározó az idegen (angol) eredetű kifejezések használata. A „freeride” kifejezésről már ejtettünk szót. Ez a kifejezés olyan mágikusnak bizonyult, hogy a szabadsíeléssel kapcsolatba hozható legtöbb nemzet nyelvében meghonosodott. A „ride” szó arra utal, hogy ez a sport nem egyszerűen lesiklásról szól, hiszen dinamikus mozgást, ugrásokat és akadályok kikerülését is magában foglalja, miközben folyamatosan alkalmazkodni kell a hó változó minőségéből és vastagságából eredő kihívásokhoz. A sportot nem egyszerűen síelők és snowboardosok, hanem *riderek* űzik. A *rider* szó kifejezi, hogy miközben korábban az igazi ellentét a síelők és a hódeszkások között feszült, ma már teljesen háttérbe szorult a sporteszköz jelentősége.

A nyelvhasználat másik meghatározó jellemzője az ifjúkori szlengkifejezések igen gyakori alkalmazása. A szabadsíelő nyelv ebben az értelemben rokonságot mutat különböző ifjúsági szubkultúrák nyelvhasználatával. Ezeket a kifejezéseket a korábban idézett szövegekben is igyekeztem megőrizni és eredeti formában közölni. A *rider* jellemzően nem csupán felmegy a hegyre, vagy lejön, illetve lesíel a hegyről, hanem „felcsapatja” a hegyre, és „levereti” a hegyről. A „felcsapatás” felvonóval, gyalogszerrel, illetve speciális eszközökkel (sílécra húzott fókabőrrel, hótalpakkal stb.) is lehetséges. Az utóbbi módszerek teszik lehetővé az igazán elhagyatott helyek elérését, ahol a *rider*, dacolva a fokozott lavinaveszéllyel, elsőként karcolatja be nyomait a hegyoldalba. Néhány példa a kifejezések használatára: „Amíg itt totójtok, én felcsapatom arra a dombra” vagy „Marci, veresd le itt a fák között”. Igen széles repertoárja van a „siklás” igére használt kifejezéseknek: „megküldeni”, „leküldeni valahol”, „tolni”, „döntetni” a leggyakoribb alakok, amelyeknek fültanúja voltam. Figyelemre méltó a „tolni” ige igen gyakori és szerteágazó alkalmazása, amely kétségtelenül újabb bizonyítéka az ifjúsági szubkultúrák hatásának. Néhány példa a „tolni” ige funkcióira: „Ti merre jártatok? Mi tegnap egész délután az északi oldalon toltuk” (ott síeltünk), „olyan éhes volt, hogy betolt nyolc szendvicset” (megevett nyolc szendvicset), „srácok, toljunk még egy pókert” (játsszunk még egy partit).

Összegzés

A szabadsíelés mint posztmodern sport bemutatása után körvonalaztuk azokat az elemeket és körülményeket, amelyek ennek a tevékenységnek a legfőbb vonzástényezőit adják. Bemutattuk, hogy a sport hódolóit egy igazi „közösséget” alkotnak, amelynek tagjai a heterogén társadalmi háttér ellenére hasonló értékrenddel rendelkeznek, hasonló normákat követnek, és hasonló életviteli sajátosságok jellemzik őket. A közös értékrend részint az uralkodó ízlésvilággal szembeni ellenállásban gyökerezik. Ezt az ellenállást az ifjúkori szubkultúrákkal ápoltság szoros kapcsolat is kifejezi. A szabadsíelő összetartó csoportként viselkednek, a közös sportolás egyik legfőbb hajtóereje a közösségi érzés. Ez a fajta összetartozás akkor válik különösen hangsúlyossá, amikor a szabadsíelés kultúráját a modern síelés és a versenysportok erősen individualista világlágával hasonlítjuk össze. A közösségi érzés a közös identitásból táplálkozik. A hedo-

nista beállítottság mellett igazi egység tapasztalható a résztvevők érzelmi világa és gondolkodása között. Sportolás közben rögtönzött formában engedik szabadjárá az érzelmeiket, és olyan tevékenységet folytatnak, amelyben csak a természet és a hegy törvényeit ismerik el korlátozó tényezőkként, a sporthoz kapcsolódó identitásuk kifejezésének pedig sajátos öltözködésük, viselkedésük és nyelvhasználatuk a legfőbb pillére.

IRODALOM

BOOTH, DOUGLAS

1995 Ambiguities in Pleasure and Discipline: The Development of Competitive Surfing. *Journal of Sport History* 22(3):189–206.

DESCARTES, RENÉ

1994 [1649] *A lélek szenvedélyei*. Szeged: Ictus.

DROUET, YANN – KEIMBOU, KEMO

2005 Comment devient-on freerider? Une approche socio-anthropologique. *Loisir et société* 27(1): 67–88.

HEINO, REBECCA

2000 New Sports: What is So Punk about Snowboarding? *Journal of Sport and Social Issues* 24(2): 176–191.

HUMPHREYS, DUNCAN

1997 'Shredheads go mainstream?' Snowboarding and Alternative Youth. *International Review for the Sociology of Sport* 32(2):147–160.

KAY, JOANNE – LABERGE, SUZANNE

2003 Oh Say Can You Ski? *In* R. E. Rinehart – S. Sydnor: *To the extreme, alternative sports, inside and out*. 381–398. New York: Suny.

KEMMLER, JÜRGEN

2009 *Sielés*. Budapest: Cser.

KREMER, KRISTIAN

2003 May 27, 1998. *In* R. E. Rinehart – S. Sydnor: *To the extreme, alternative sports, inside and out*. 373–379. New York: Suny.

LE BRETON, DAVID

2000 Playing Symbolically with Death in Extreme Sports. *Body and Society* 6(1):1–11.

LORET, ALAIN

1996 *Génération Glisse*. Paris: Éditions Autrement.

LYNG, STEVEN

1990 Edgework: A Social Psychological Analysis of Voluntary Risk Taking. *American Journal of Sociology* 95(4):851–886.

POCIELLO, CHRISTIAN

1995 *Les cultures sportives*. Paris: Presses universitaires de France.

STRANGER, MARK

1999 The Aesthetics of Risk. A Study of Surfing. *International Review for the Sociology of Sport* 34(3):265–276.

VERMEIR, KÉVIN – REYNIER VÉRONIQUE

2007 Extreme skiing. *In Encyclopedia of Extreme Sport*. D. Booth – H. Thorpe, eds. 278–281. Great Barrington: Berkshire Publishing Group.

VIGARELLO, GEORGES

1981 D'une nature ... l'autre. Les paradoxes d'un nouveau retour. *In Pociello, C.: Sports et société. Approche socioculturelle des pratiques*. 230–245. Paris: Vigot.

WACQUANT, LOIC

2000 *Corps et âme. Carnet ethnographiques d'un apprenti boxeur*. Marseille: Agone.

CSABA RÉDEI

Freeriders. A report about a community organized around a portmodern sport

Freeriding is one of the new alternative activities and sports that has earned increasing popularity today even in Hungary. This essay invites us to join the Hungarian freeriders' world. The aim is to describe the most important circumstances and appeal of this sport. It will be investigated the question of what kind of relationship exists between freeride and traditional ski. How is the freeriders' community organized, what can we know about the members' social background, value systems and behavior? Finally the means will be examined with the help of which freeriders are expressing their identity as mainly grounded in opposition to bourgeois values.

